

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВИННОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ

Малашенкова Т. М.

Метою статті є визначення та вирішення проблемних питань реалізації принципів винної відповідальності судді.

Автор зазначає, що вина судді може бути як умисною, так і необережною, а отже, сама лише відсутність умислу на порушення тих чи тих законодавчих вимог під час розгляду судової справи не може звільняти суддю від відповідальності за таке порушення. Це зумовлено особливою сферою здійснення правосуддя, а також тим, що кожне судове рішення передбачає реалізацію або, навпаки, обмеження прав особи. Саме тому навіть неумисне вчинення в процесі розгляду справи дій, які суперечили встановленому правопорядку, може мати наслідок у виді дисциплінарної відповідальності.

Процесуальна незалежність судді не є абсолютною, і його обов'язок слідувати правовим позиціям вищих судових органів продиктований легітимною метою - єдністю судової практики як складової частини правової визначеності. Водночас саме лише ухвалення судового рішення, яке суперечить відповідним правовим позиціям, не може бути підставою для дисциплінарної відповідальності. Натомість питання такої відповідальності може порушуватись: а) якщо внаслідок особистої недбалості суддя не знав, хоча мав і міг знати про існування правової позиції; б) якщо суддя знав про існування правової позиції і, не маючи належного обґрунтування, ухвалив судове рішення, яке такій позиції суперечить.

За результатами дослідження принципу винної відповідальності сформульовано висновок про те, що дисциплінарна відповідальність судді може наставати лише за наявності вини: у формі умислу або грубої недбалості. На окрему увагу в аналізованому контексті заслуговує питання оцінки суддівської помилки, що може бути вибачальною, при якій суддя не притягається до відповідальності, та невибачальною (свідчить про грубу недбалість судді), при якій існують підстави для притягнення його до відповідальності.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність судді, умисел, необережність, суддівська помилка.

Malashenkova T. M. Some aspects of the implementation of the principle of culpable responsibility of a judge

The purpose of the article is to identify and resolve problematic issues of implementation of the principles of culpable responsibility of a judge.

The author notes that a judge's guilt can be both intentional and negligent, and therefore, the mere lack of intent to violate certain legal requirements in a court case cannot release a judge from liability for such a violation. This is due to the special scope of justice, as well as the fact that each court's decision is the implementation or, conversely, the restriction of individual rights. That is why, even unintentional actions in the case of actions that are contrary to the established legal order may have the effect of disciplinary action.

The procedural independence of a judge is not absolute and his duty to follow the legal positions of the highest judicial bodies is dictated by a legitimate aim - the unity of judicial practice as part of legal certainty. At the same time, the mere adoption of a court decision that contradicts the relevant legal positions cannot be a basis for disciplinary liability. Instead, the question of such liability may be raised: a) when, due to personal negligence, the judge did not know, although he should and could have known about the existence of a legal position; b) when the judge was aware of the existence of a legal position and, without proper justification, made a court decision that contradicts such a position.

According to the results of the study of the principle of culpable liability, a conclusion is formulated that disciplinary liability of a judge can occur only in the presence of guilt: in the form of intent or gross negligence. Particular attention in the analyzed context deserves the issue of assessing a judge's mistake, which can be apologetic, in which the judge is not prosecuted and unforgivable (which indicates gross negligence of the judge), in which there are grounds for prosecuting him.

Key words: disciplinary responsibility of a judge, intent, negligence, judicial error.

Постановка проблеми та її актуальність. Відповідно до міжнародних стандартів, які гарантують незалежність суддів та визначають засади їх дисциплінарної відповідальності, ключове місце посідає засада винної відповідальності судді. Іншими словами, суддя може бути притягнутий до відповідальності лише за наявності вини.

Аналіз цих же стандартів свідчить про те, що така вина, при цьому може бути як умисною, так і необережною, а отже, сама лише відсутність умислу на порушення тих чи тих законодавчих вимог у процесі розгляду судової справи не може звільняти суддю від відповідальності за таке порушення. Це зумовлено особливою сферою здійснення правосуддя, а також тим, що за кожним судовим рішенням стоїть реалізація або, навпаки, обмеження прав особи. Саме тому навіть неумисне вчинення під час розгляду справи дій, які суперечили встановленому правопорядку, може мати наслідком дисциплінарну відповідальність. Це спонукає до підвищеної ретельності здійснення суддівських функцій, запобігає свавіллю та недопустимому недбалому ставленню до відправлення правосуддя.

Наведені теоретичні концепти, а також чіткі законодавчі формулювання, які розмежовують умисну форму вини і необережну, досить складно деколи реалізувати на практиці. Аналіз наукових праць і судової практики дає підстави для висновку, що деколи складно з упевненістю констатувати, чи були умисними дії судді, чи все було вчинено з необережності.

Також у цьому ж контексті надскладним є питання суддівської помилки, на яку він має право, в яких випадках свобода розсуду судді із тлумачення правових норм переходить допустимі межі, що має зумовлювати дисциплінарну відповідальність (волюнтаризм), а в яких є ознакою прояву засади незалежності судді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згадані проблеми у своїх працях аналізували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема А.М. Мірошниченко, О.М. Овчаренко, Т.І. Пашук, І.В. Пивовар, Р. Куйбіда, А.В. Шевченко, проте окремі з них залишилися невирішеними та вимагають подальшого аналізу.

Метою статті є визначення та вирішення проблемних питань реалізації принципів винної відповідальності судді.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи питання вини в контексті юридичної відповідальності судді, О.М. Овчаренко підсумовує, що законодавство і теорія права виділяють 2 форми вини: умисел (прямий і непрямий) і необережність (самовпевненість і недбалість). Умисел свідчить про усвідомлення особою характеру своєї поведінки, про цільову спрямованість її волі на вчинення протиправних дій, про розуміння й передбачення можливості конкретних негативних наслідків останніх або хоча б і не про повне їх

передбачення, але ж про свідоме їх допущення. Прямий умисел – це усвідомлення людиною своєї протиправності поведінки, передбачення її негативних наслідків, бажання їх настання і здійснення зусиль, спрямованих на це. Непрямий – це усвідомлення протиправності поведінки, вольові зусилля до її вчинення й допущення будь-яких наслідків. Необережність характеризує такий стан свідомості й волі особи в момент учинення (бездіяльності), за якого вона не усвідомлює протиправності свого діяння, не передбачає його шкідливих наслідків, хоча за певних умов була здатна й мала їх передбачити. Така необережність виливається в недбалість. Якщо особа передбачає можливість настання шкідливих наслідків, але легковажно сподівається відвернути їх настання, має місце самовпевненість [1, с. 216-217].

За результатами аналізу використаної в законодавстві термінології А.М. Мірошниченко зазначає, що у законодавстві України була втілена спроба показати, що «груба недбалість» по суті є «очевидною недбалістю» (первісна редакція п. 4 ч. 1 ст. 106 Закону про судоустрій), хоча, можливо, таке використання термінології, зазначає вчений, було взагалі випадковим. Втім, сумнівно, що поняття «очевидної недбалості» є більш зрозумілим, ніж більш-менш усталене поняття «грубої недбалості». Можливо, саме це було причиною того, що поняття «очевидної недбалості» було замінене у п. 4 ч. 1 ст. 106 Закону поняттям «грубої недбалості». Загалом складно, а то й неможливо створити якусь абстрактну формулу, що з достатньою чіткістю би пояснювала, яка недбалість є «грубою», без використання інших абстрактних та оціночних понять. З огляду на це відмежування «грубої недбалості» від недбалості «звичайної» чи дій, вчинених добросовісно є питанням практики. Перелік прикладів, коли судді були притягнуті до відповідальності за дії, вчинені внаслідок «грубої недбалості», буде більш інформативним, ніж абстрактна дискусія стосовно значення цього поняття [2, с. 31].

Ми погоджуємось із А.М. Мірошниченком у тому, що теоретично сформував бездоганне та абсолютно визначену дефініцію такого невизначеного правового словосполучення, як «груба недбалість», неможливо. Разом із тим і уникнути його використання в законі також неможливо, адже сфера правосуддя, з огляду на свою важливість та наслідки, має не допускати не лише умисного, а й необережного нехтування положеннями, які, зрештою, мають створювати та забезпечувати існування правопорядку.

Вчені у своїх працях намагаються запропонувати певні алгоритми, які б давали змогу з упевненістю визначити особливості суб'єктивної сторони вчиненого суддею проступку - умисний він чи, навпаки, необережний. Так, О.М. Овчаренко вважає, що до практичних способів установлення вини судді органом, який здійснює дисциплінарне провадження, можна зарахувати:

- дослідження матеріалів дисциплінарної справи судді, зокрема, документів, що містяться в матеріалах справи, пояснень судді тощо;

- вивчення даних суддівського досьє, а саме відомостей про розгляд суддею справ аналогічної категорії, його навантаження, наявність або відсутність скарг (заяв) про неналежну поведінку, дані про дисциплінарні стягнення;

- аналіз наданих на вимогу члена органу дисциплінарної влади України рішень цього судді щодо відповідної категорії справ під час реалізації ним дисциплінарних повноважень або рішень, взятих з Єдиного державного реєстру судових рішень. Якщо суддя вже розглядав справи цієї категорії й ухвалював рішення по аналогічних справах, зміст яких відрізняється від рішення, яке є предметом дисциплінарного провадження, це свідчить про наявність у нього умислу на вчинення неправомірної дії. Якщо ж суддя вирішував аналогічні справи однаково, це виключає наявність у нього умислу й може свідчити: (а) про незнання або недостатнє знання суддею законодавства або судової практики, (б) про судову помилку в процесі застосування законодавства і (в) про зміну законодавства або судової практики, які регламентують відповідне питання, що теж виключає вину судді [1, с. 226].

Без сумніву, такий підхід може додати певної раціональності та логічності процесу встановлення суб'єктивної сторони дисциплінарного проступку, проте він не може вважатись універсальним та матиме практичне застосування лише в окремих категоріях судових справ.

В усьому цьому процесі необхідно зважати і на зміну парадигми, в умовах якої відбувається розвиток сфери правосуддя в Україні. Судова практика, насамперед практика Верховного Суду, набуває дедалі більшого значення. Згідно з чинними законодавчими положеннями суди і органи державної влади, застосовуючи норму права, тлумачення якої було здійснено Верховним Судом, мають враховувати такий спосіб тлумачення та реалізовувати його у своїх правозастосовних рішеннях.

Складність цього аспекту полягає в тому, що, з одного боку, суддя першої або апеляційної

інстанції має вирішувати судову справу відповідно до закону. З іншого боку, в багатьох випадках практика Верховного Суду фактично заповнює певні прогалини в законодавстві, іншими словами, певним чином доповнює його. Отже, досить часто в суддів першої та апеляційної інстанції постає питання про те, чи можуть вони все ж застосувати інший спосіб тлумачення закону, ніж той, який запропонований Верховним Судом у своєму рішенні.

У цьому контексті в правовій доктрині існує поняття судової правотворчості, вживання якого, як зазначає С.В. Шевчук, у сучасній науці є результатом визнання нормативності актів судової влади, які становлять судову практику, установлену судову практику (*jurisprudence constante*) або в яких міститься судовий прецедент, правова позиція, правоположення (С. 8 арэф). Вчений також вказує, що нормативність актів судової влади ґрунтується на результатах розгляду судами конкретної справи у вигляді правових позицій (правоположень), що містяться в мотивувальній частині акта судової влади та мають обов'язкову силу не тільки для сторін у справі, а й для інших суб'єктів права відповідно до закону або з огляду на дотримання принципу ієрархічності судової системи (обов'язковість рішень вищих судів для нижчих) або їх переконливість у процесі розгляду аналогічних справ. Ці правові позиції можуть неодноразово застосовуватися судами в процесі вирішення аналогічних справ, тобто набувати ознак неконкретності адресата, та неодноразово повторюватися в подальших рішеннях, а також бути невичерпними [3, с. 27].

Варто зауважити, що це питання не є таким, яке обмежується винятково українськими кордонами і виникає й в інших державах континентальної системи права, де практика верховних судів також є своєрідним дороговказом, адже це є інструментом забезпечення єдності судової практики.

У цьому контексті, згідно з висновком Венеційської комісії, тлумачення права, надане суддею в розрізі установленого прецедентної практики, саме собою не має стати підставою для застосування дисциплінарної відповідальності, за винятком тих випадків, коли суддя діє недобросовісно, з умислом створити переваги чи заподіяти шкоду стороні процесу або ж коли він діє з грубою необережністю. Хоча судді нижчих судів мають, як правило, дотримуватися встановленої судової практики, їм не варто забороняти ставити під сумнів цю практику, якщо вони у своєму рішенні вважають за необхідне так зробити [4].

На думку А.М. Мірошниченка, в цьому контексті суддя має юридичний обов'язок постановити рішення згідно зі своїм внутрішнім переконанням (на погляд автора, це стосується як оцінки доказів, так і тлумачення права). Було б вкрай несправедливо карати суддю за слідування його чи її обов'язку. Це було б також дуже шкідливо для правової системи загалом, оскільки здатність суддів (особливо суддів нижчих інстанцій) приймати рішення, які не збігаються з переважним підходом, робить можливим розвиток права, його пристосування до потреб сучасного суспільства, його функціонування як «живого інструменту». Крім того, зворотний підхід - сліпе слідування підходу судів вищих інстанцій - може бути дуже шкідливим [2, с. 31].

З такою думкою вченого можемо погодитись лише частково, адже суцільна та повна можливість ігнорування практики вищих судів, зрештою, призводить до правової невизначеності, наслідки якої в нашій державі спостерігаємо впродовж десятків років. Відсутність законодавчого обов'язку слідування усталеної на найвищому рівні судової практики призводила до того, що навіть елементарні правові питання «заговорювались» у судових рішеннях і не знаходили однакового рішення. Така правова невизначеність, без сумніву, не узгоджується з засадою верховенства права.

Введення в абсолют внутрішнього переконання судді, на наш погляд, не сприятиме надто великому розвитку права. Адже не може існувати 5 різних способів тлумачення однієї правової норми. Може існувати лише один правильний спосіб її тлумачення і застосування. Разом із тим може існувати ще 4 квазіправильних, створених завдяки правовій еквілібристиці, при якій здійснюється вдале жонглювання словами, термінами, що створює видимість того, що будь-який спосіб тлумачення правової норми є правовим.

Вважаємо, що внутрішнє переконання судді може стосуватись оцінки доказів або прийняття рішення в межах суддівської дискреції та оцінки невизначених правових категорій. Так, у судовому розгляді цивільного спору суддя, відповідно до свого внутрішнього переконання, має право і зобов'язаний визначити, з ким має залишатись дитина в її найкращих інтересах (із матір'ю чи з батьком), який сам вид покарання варто призначити за вчинення злочину, чи є доцільним звільнення від його відбування тощо. Саме для цього і існує суддівська дискреція.

Згідно з усталеним підходом, який реалізовано в країнах - членах Ради Європи, правова

визначеність забезпечується рішеннями верховних судів, якими керуються суди першої та апеляційної інстанції. У висновку № 20 (2017) Консультативної ради європейських суддів «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» зазначається, що, як правило, суди нижчих інстанцій керуються рішеннями вищих судів у подібних справах, і в таких випадках, зокрема, вищі суди, або верховний суд, або касаційний суд виконують своє повноваження із забезпечення єдиного застосування закону [5].

Маємо звернути увагу на те, що ця рекомендація сформульована і використаним у ній зворотом «як правило». Вважаємо, що як існування такої рекомендації, так і її формулювання у спосіб, який допускає певні винятки, лише підтверджує складність правової сфери та надає змогу судді все ж не враховувати практику вищих судів у процесі розгляду релевантних спорів. Абсолютне усунення такої можливості, на наш погляд, також не сприяло б верховенству права, а радше свідчило про певну його диктатуру. Разом із тим, якщо оцінювати це в системі, можливість відійти від певних «прецедентних канонів» повинна мати істотне обґрунтування та все ж виняткові прояви.

За результатами проведеного дослідження С.В. Шевчук вказує, що в країнах романо-германського права офіційно судовий прецедент не визнається джерелом права, але практично він діє у вигляді концепції «усталеної судової практики» (*jurisprudence constante*), за якою «низка раніше прийнятих та узгоджених судових рішень розглядається як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми». Нормативне значення цієї «усталеної судової практики» більше пов'язане з повагою до правового обґрунтування, висловленого судами, аніж із загальним обов'язком слідувати раніше прийнятим рішенням, та зумовлено конституційними принципами захисту довіри до права, єдності правової системи та правової визначеності [3, с. 22].

Варто також в аналізованому контексті зосередити увагу на тому, що і сам Верховний Суд може відступати від своїх висновків. Цей інструмент проявляється доволі рідко, однак все ж свідчить про те, що в певних випадках усталеність судової практики може бути доволі умовною.

Так, наприклад, Велика Палата (див., наприклад, постанова Великої Палати від 4 вересня 2018 року у справі № 823/2042/16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515>), обґрунтовуючи необхідність відступу від власних, сформульованих раніше правових позицій, наводить

такі твердження: 1) з метою забезпечення єдності та сталості судової практики для відступу від висловлених раніше правових позицій Велика Палата Верховного Суду повинна мати ґрунтовні підстави: її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід має очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання (див. Окремі думки суддів Великої Палати Верховного суду щодо постанови від 12 червня 2018 року у справі № 823/378/16); 2) у пункті 49 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів про якість судових рішень зазначається, що судді мають послідовно застосовувати закон. Однак, коли суд вирішує відійти від попередньої практики, на це слід чітко вказувати в рішенні [6].

Враховуючи наведене, можемо зробити висновок, що процесуальна незалежність судді не є абсолютною і його обов'язок слідувати правовим позиціям вищих судових органів продиктований легітимною метою - єдністю судової практики як складової частини правової визначеності. Водночас саме лише ухвалення судового рішення, яке суперечить відповідним правовим позиціям не може бути підставою для дисциплінарної відповідальності. Натомість питання такої відповідальності може порушуватись: а) якщо внаслідок особистої недбалості суддя не знав, хоча мав і міг знати про існування правової позиції; б) якщо суддя знав про існування правової позиції і, не маючи належного обґрунтування, ухвалив судові рішення, яке такій позиції суперечить.

Найбільш складним у контексті дослідження принципу винної відповідальності судді є питання суддівської помилки.

Загалом на підставі аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що питання місця юридичної помилки судді в системі дисциплінарної відповідальності є доволі дослідженим. Воно приваблювало та приваблює вчених своєю теоретичною складністю, а також, мабуть, тим, що скільки його не аналізуй, все ж залишаться практичні та теоретичні аспекти, в яких можна знайти розвиток науковим думкам.

Дисциплінарна відповідальність судді за правову помилку перебуває у вельми делікатній сфері взаємодії двох фундаментальних потреб сучасного суспільства: незалежного судочинства та довіри громадськості до компетентних органів правосуддя. Незалежність судової влади не може використовуватись як захист для некомпетентного судді, тому законодавство має дозволяти,

радше на виняткових підставах, дисциплінарний контроль судової функції, який може стосуватись аналізу змісту судових рішень [7, с. 86].

Як один із «рецептів» досягнення визначеності в цьому питанні можна назвати оцінювання систематичності помилок. Так, якщо помилка хоч і незначна, однак повторюється систематично, це є ознакою того, що така помилка має зумовлювати настання дисциплінарної відповідальності.

Здійснюючи порівняльно-правовий аналіз відповідальності за суддівську помилку, Т. Пашук зазначає, що французьке законодавство встановлює співвідношення між дисциплінарною відповідальністю судді та його незалежністю в такий спосіб, що заходи дисциплінарної відповідальності до суддів за їх судову діяльність можуть застосовуватись у разі «серйозного та умисного порушення суддею норми процесуального права, яка становить істотну гарантію прав сторін». Окрім того, згідно з висновками Конституційної ради законодавство встановлює додаткову процесуальну умову: дисциплінарна відповідальність за цією підставою можлива, якщо таке порушення посадових обов'язків було встановлено раніше рішенням суду, яке стало остаточним. Така додаткова процесуальна умова, як уточнює вчений, тим не менш викликала критику щодо адекватного балансу між цими двома принципами і реалістичності забезпечення дисциплінарного контролю в цій частині [8, с. 47].

Ключовим у контексті питання про помилку, а також про її наслідки для судді, на наш погляд, є те, що помилка може бути ознакою некомпетентності судді або, іншими словами, ознакою того, що певна особа за своїми професійними характеристиками не досягає рівня фахівця, який може здійснювати правосуддя. Дійсно, за судовими справами стоять людські долі і нефаховість судді, яка виявляється в суддівських помилках може такі людські долі руйнувати.

Разом із тим не будь-яка помилка має призводити до суворих заходів дисциплінарної відповідальності. Досить часто, навіть на найвищому суддівському рівні допускаються прикрі помилки, які проте, по-перше, можна виправити, а по-друге, вони не мають фундаментального значення. Наприклад, суддя, формулюючи текст резолютивної частини судового рішення не вирішив питання судових витрат, тим самим не виконавши вимоги процесуального законодавства або припустився орфографічної чи арифметичної помилки в судовому рішенні. Такі помилки відображають особливості людського фактора та не можуть мати критичних наслідків для судді.

Зазначене відкриває простір для дискусії з питання співвідношення суддівської помилки та дисциплінарного проступку, яке, до речі, досить детально розкрито в юридичній науці. Відповідні висновки зводяться до того, що суддя не може бути притягнутий до відповідальності за помилку, а також до того, що скасування чи зміна судового рішення судом вищого рівня не може бути підставою для дисциплінарної відповідальності. Проводяться і відповідні дослідження на предмет визначення критеріїв відмежування помилки від проступку. А.О. Селіванов у цьому контексті зазначає, що якщо судова помилка є ознакою випадковості за відсутності вини (зацікавленості, упередженості, навмисного порушення прав), то дисциплінарний проступок судді пов'язаний із діями, бездіяльністю та прийняттям судового рішення, які свідчать про недодержання всіх вимог справедливості незалежним і неупередженим судом при недотриманні встановлених законом обов'язкових процесуальних процедур у розумний строк [9, с. 46-47].

А.В. Шевченко обґрунтовує у своїй праці, що судова помилка судді не є підставою дисциплінарної відповідальності, а є умовою, що виключає таку відповідальність [10, с. 9].

Разом із тим такий підхід також не можна надто спрощувати. Адже суддя має виняткові повноваження у сфері поновлення особистих прав людини, а також обмеження людських прав. Підвищені вимоги до професійності судді зумовлюють і певною мірою підвищений рівень відповідальності, оскільки від судових рішень насправді залежать людські долі. Отже, якщо суддівська помилка є наслідком недбалості, помилка не може вважатись вибачальною. Судове рішення з очевидною помилкою, яку особа, що наділена статусом судді, не мала би допустити в разі сумнінного ставлення до виконання своїх обов'язків, може вважатись ухваленим внаслідок недбальства [11, с. 9].

Вчені, автори попередньої наведеної тези, сформулювали певні критерії свавільного судового рішення, використовуючи позиції Європейського суду з прав людини, при існуванні яких (критеріїв) помилка суду щодо питань права або факту є настільки очевидною, разючою та відчутною, що її не міг би припуститися розумний суд. Такі прояви не можна вважати помилкою, оскільки їх наявність свідчить про існування прямого умислу.

Зокрема, свавільними можуть бути визнані судові рішення в разі:

- очевидного викривлення фактів або вимог права;

- очевидної невідповідності висновку суду встановленим фактам;

- очевидної внутрішньої суперечності рішення;

- очевидної відсутності легітимних підстав для прийнятого рішення;

- замовчування вирішальних або вагомих аргументів сторони, з якими рішення суду йде в розріз;

- установлення надзвичайного і заздалегідь недосяжного стандарту доказування;

- ухвалення протилежних рішень одним і тим самим складом суду за однакових обставин за відсутності зміни судової практики чи законодавства;

- вирішення справи із завідомим порушенням вимог щодо безсторонності суду [11, с. 9].

Слід погодитись із наведеним, дійсно, за умови існування таких очевидних порушень немає проблеми з їх кваліфікацією як помилки. Натомість проблема виникає в тому, коли факт неналежного здійснення своїх повноважень має місце, однак питання в тому, чи це помилка, яка не є грубою недбалістю, чи навпаки.

Наприклад, суддя ухвалив рішення, склав і підписав його повний текст. Згодом виявилось, що резолютивна частина не відповідає мотивувальній частині і замість того, щоб написати, що він задовольнив позов, суддя зазначив, що в задоволенні позову він відмовив, хоча мотивувальна вся частина свідчила про те, що рішення ухвалене на користь позивача. Вочевидь, трапилась помилка, яка має ознаки недбалості. Ця ситуація ускладнюється тим, що в цьому випадку згідно з процесуальним законодавством не зовсім правомірно здійснювати виправлення описки, адже таке виправлення не може призводити до зміни суті ухваленого рішення.

Отже, з одного боку, ця помилка є лише текстальною та технічною по своїй суті, адже, вочевидь, вона трапилась внаслідок використання шаблону, проте залишається дуже значущою.

На наш погляд, такий прояв має усі ознаки помилки, яка б не мала зумовлювати дисциплінарної відповідальності судді, і сама така помилка є вибачальною та не наділеною ознаками грубої недбалості. Мотивами такого підходу, на наш погляд, є такі: така помилка не вплинула ні на чий права; цю помилку можна виправити, попри те, що це, можливо, прямо не передбачено у процесуальному законодавстві, така помилка не підриває авторитет правосуддя, а відсутність умислу при цьому є очевидною. Звісно, повторення такої помилки може оцінюватись дещо по-іншому, однак при першому такому прояві, на наш погляд,

недоцільно та й неправильно застосовувати до судді заходи дисциплінарної відповідальності.

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження принципу винної відповідальності можна дійти висновку, що дисциплінарна відповідальність судді може наставати лише за наявності вини: у формі умислу або грубої недбалості. На окрему увагу в аналізованому контексті заслуговує питання оцінки суддівської помилки, що може бути вибачальною, при якій суддя не притягається до відповідальності, та невибачальною (свідчить про грубу недбалість судді), при якій існують підстави для притягнення його до відповідальності. Притягнення судді до відповідальності за умови відсутності умисної форми вини обґрунтовується наявністю в судді виняткових повноважень, а також значущістю впливу судових рішень на права і свободи учасників процесу.

Література

1. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2018. 550 с.
2. Мірошниченко А.М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів) : наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 120 с.
3. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 38 с.
4. Venice Commission & the CoE Directorate of Human Rights & the OSCE Office for democratic institutions and human rights, Joint Opinion on the draft law on disciplinary liability of judges of the Republic of Moldova, no.755 / 2014 (CDL-AD(2014)006), Strasbourg / Warsaw, 24 March 2014. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)006-e)
5. Висновок Консультативної ради європейських суддів «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» від 10 листопада 2017 року. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/opinion_20_UA.pdf.
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 року у справі № 823/2042/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515>.
7. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика : монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович. *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України* / редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Львів : Видавництво БФ «Медицина і право», 2020. 249 с.
8. Пашук Т. Дисциплінарна відповідальність судді за юридичну помилку: порівняльно-правова перспектива в контексті принципу судової незалежності. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 1 (26). С. 43-57.
9. Селіванов А.О. Дотримання принципів незалежності та дисциплінарної відповідальності суддів: питання законодавства та практики. *Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів* : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків 30-31 берез. 2005 р. / редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків : Київ : ЦНТ «Гопак», 2006. С. 34-50.
10. Шевченко А.В. Дисциплінарна відповідальність суддів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2013. 260 с.
11. Куйбіда Р. Суддівська помилка: критерії розмежування зловживання (свавілля), недбалості та добросовісної поведінки / Аналітичний звіт. Київ, 2015. 31 с. URL: <http://pravo.org.ua/img/zstored/files/Зловживання%2C%20недбалість%2C%20добросовісна%20помилка.doc>.

*Малашенкова Т. М.,
аспірант*

*Інституту держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України*